

Mirosław S. Wróbel

Pisma gumrańskie a Ewangelia Janowa

Collectanea Theologica 75/3, 55-61

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIROSLAW S. WRÓBEL, LUBLIN

PISMA QUMRAŃSKIE A EWANGELIA JANOWA

Po odkryciach i publikacji większości pism qumrańskich ważna stała się dyskusja na temat ich relacji do tekstów Nowego Testamentu. Wielu uczonych uderzyły paralele między pismami Janowymi a tekstami znalezionymi w grotach z Qumran. W związku z tym nasuwają się pytania: Czy istnieje bezpośrednia zależność między tekstami qumrańskimi a Ewangelią Janową? Czy idee zawarte w tekstach z Qumran wpłynęły na autora (autorów) czwartej Ewangelii? Jak wytłumaczyć obecność podobnych wyrażen i idei? Czy dualistyczne ujęcie rzeczywistości widoczne w tekstach qumrańskich i w czwartej Ewangelii może stanowić dowód na ich ścisły związek?

Odpowiedzi na te pytania będziemy poszukiwać, omawiając trzy zagadnienia: przedstawienie ważniejszych argumentów w dyskusji na temat relacji pism qumrańskich do czwartej Ewangelii; usytuowanie Ewangelii Janowej w szerszym kontekście religijno-historycznym; Ukazanie znaczenia pism z Qumran dla interpretacji Ewangelii św. Jana.

Dyskusja

W trwającej ponad pół wieku dyskusji na temat relacji pism qumrańskich do czwartej Ewangelii możemy dostrzec polaryzację stanowisk. Do najważniejszych zwolenników hipotezy mówiącej o bezpośrednim wpływie pism z Qumran na treść Ewangelii Janowej należą: J. Danielou¹, K. G. Kuhn², J. H. Charles-

---

¹ J. Danielou, *Les manuscrits de la Mer Morte et les origines du christianisme*, Paris 1957.

² K. G. Kuhn, *Die in Palästina gefundenen hebräischen Texte und das Neue Testament*, ZTK 47/1950, s. 192-211.

worth³, D. Böcher⁴, J. Price⁵, J. Ashton⁶. Na podparcie tej hipotezy formułują oni następujące argumenty:

1. W Ewangelii Janowej często jest akcentowany kontrast między światłem a ciemnością (J 1,5); prawdą a fałszem (J 3,21), może on wypływać z dualizmu etycznego i eschatologicznego, który jest odbiciem dualizmu wyraźnie akcentowanego w pismach qumrańskich (1QS 3; 1QS 4: 24) – J. Danielou, J. H. Charlesworth, D. Böcher.

2. Postać Jana Chrzciciela, którego uczniowie według opisu czwartej Ewangelii stają się uczniami Jezusa (J 1,35-40), łączą wspólnotę qumrańską ze wspólnotą Janową R. Riesner⁷, A. Pilgaard⁸. Cytat z proroka Izajasza – „Przygotujcie dla Pana drogę na pustyni” (Iz 40,3) odnoszony do Jana Chrzciciela obecny jest także w Regule Zrzeszenia (1QS 8: 12-14) jako opis roli wspólnoty qumrańskiej na pustyni.

3. Związek między pismami z Qumran i czwartą Ewangelią może znaleźć wyjaśnienie w podobnych uwarunkowaniach socjologicznych. Zdaniem P. F. Eslera⁹, obie wspólnoty charakteryzują się tendencjami separatystycznymi, które wpływają na ostrość sformułowań i wrogość do otaczającego świata. W dokumencie znalezionym w 4 Grocie qumrańskiej – *Miqsat Ma'aseh ha-Torah* – znajdujemy np. sformułowanie: „Wiecie, że oddzieliliśmy się od reszty ludzi i unikamy mieszania się i stowarzyszenia z nimi w bieżących sprawach” (4QMMT). Wspólnota Janowa także przeżywa dramat wykluczenia ze wspólnoty synagogałnej. Widać to na podstawie analizy terminu α ποσυνάγωγος (J 9,22; 12,42; 16,2)¹⁰.

³ J. H. Charlesworth, *The Dead Sea Scrolls and the Gospel according to John*, w: R. A. Culpepper, C. C. Black (red.), *Exploring the Gospel of John: In Honor of D. Moody Smith*, Louisville 1996, s. 87-89

⁴ D. Böcher, *Der johanneische Dualismus* Gütersloh 1965.

⁵ J. Price, *Light from Qumran upon Some Aspects of Johannine Theology*, w: J. H. Charlesworth (red.), *John and Qumran*, London 1972, s. 9-37

⁶ J. Ashton, *Understanding the Fourth Gospel*, Oxford 1991, s. 232-237.

⁷ O. Betz, R. Riesner, *Jesus, Qumran, Johannes der Täufer und Jesus*, s. 292-213.

⁸ A. Pilgaard, *The Qumran Scrolls and John's Gospel*, w: J. Nissen, S. Pedersen (red.), *New Reading in John. Literary and Theological Perspectives*, Sheffield 1999, 126-142.

⁹ P. F. Esler, *The First Christians in their Social Worlds, Social – scientific Approaches to New Testament Interpretation*, London 1997.

¹⁰ Zob. M. S. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół. Studium egzegetyczno-teologiczne czwartej Ewangelii (J 9,22; 12,42; 16,2)*, Kielce 2002.

4. W czwartej Ewangelii i w tekstach qumrańskich znajdujemy wiele podobnych wyrażen np.: synowie światłości (1QS 1,9 – בני אור, i J 12,36 – υἱοὶ φωτός); życie wieczne (1QS 4: 7; CD 3: 20 – חיי נצח i J 3,15 – ζωὴ αἰώνιος); światło życia (1QS 3: 7 – אור החיים i J 8,12 τὸ φῶς τῆς ζωῆς); duch prawdy (1QS 4: 2-6 – אמת ורוח i J 14,17; 15,26 τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας).

5. Zarówno w Ewangelii Janowej jak i w pismach qumrańskich podkreśla się przykazanie miłości wobec członka wspólnoty (1QS 1,9; J 13,34-35; 15,12). Gdy w Ewangeliach synoptycznych mowa jest o miłości wszystkich, to Ewangelia Janowa wskazuje na miłość brata w wierze. Wspólnota qumrańska jest rozumiana jako „wspólnota synów prawdy i wspólnota świętych” (1QH 11,10-12) w której mocno akcentuje się przykazanie miłości członka wspólnoty aż do nienawiści wszelkich obcych elementów.

6. Interesujące wydaje się stwierdzenie, iż ważni bohaterowie w pismach qumrańskich i w czwartej Ewangelii nie są wymieniani po imieniu, lecz stosuje się wobec nich jakiś określony tytuł (Nauczyciel Sprawiedliwości; Umiłowany Uczeń).

W toczącej się dyskusji nie brak autorów, którzy zauważają słabe strony hipotezy na temat bezpośredniej zależności czwartej Ewangelii od pism qumrańskich. Przytaczają oni następujące argumenty:

1. Nie ma żadnego dowodu na to, że Jezus i Jego pierwsi wyznawcy mieli bezpośredni kontakt ze wspólnotą w Qumran.

2. W żadnym miejscu czwartej Ewangelii nie występuje wyraźny cytat ze znanych nam do tej pory pism qumrańskich. Nie ma też w Ewangelii Janowej żadnego odnośnika czy aluzji do historii wspólnoty qumrańskiej.

3. Qumrańczycy kładli najsilniejszy akcent na czystość rytualną i hermetyczne zamknięcie w ramach swojej wspólnoty, podczas gdy Jezus Janowy i Jego wyznawcy uwalniają się z rytualnego gorsetu, prezentując postawę otwartości do świata pogańskiego, do Samarytan i ludzi z marginesu. Brak jest w pismach z Qumran ważnej tematyki podejmowanej na kartach Ewangelii Janowej: właściwe rozumienie szabatu, wolność rytualna, misja do ludzi marginesu.

4. Paralelizm między dualistycznym przedstawieniem światłości i ciemności jest pozorny, gdyż w pismach qumrańskich światłość i ciemność są utożsamiane z duchem prawdy i duchem kłamstwa (1QS 3). W czwartej Ewangelii zaś z Jezusem i ze światem. Richard Bauckham w swoich badaniach opublikowanych w 2000 r., porów-

nując dualizm pism qumrańskich z dualizmem występującym w czwartej Ewangelii stwierdza zasadnicze różnice. Dualizm Janowy jest wyrażony przez opozycję światłości i ciemności (J 1,4-9; 3,19-21; 8,12; 9,4-5; 11,9-10; 12,35-36.46) oraz przez opozycję przestrzeni: „z niskości – z wysoka” (J 8,23); „z tego świata – od Boga” (J 8,23; 18,36). Teksty qumrańskie zawierają tylko paralele do opozycji światłość – ciemność.

5. Podczas gdy w pismach qumrańskich księżę światłości i duch prawdy odnoszą się do tej samej istoty duchowej, to dla Jana Światłość utożsamiana z osobą Jezusa Chrystusa i Duch Prawdy są oddzielone w swoim zbawczym działaniu.

6. Wielu autorów (m.in. ks. prof. S. Mędała w swej monografii *Chrystologia Ewangelii św. Jana*) słusznie zwraca uwagę, że specyficznie Janowy termin „świat” (κόσμος) występujący na jej kartach 78 razy nie znajduje paraleli w pismach qumrańskich¹¹.

7. W czwartej Ewangelii nie występują tak charakterystyczne dla pism qumrańskich terminy jak: „Belial” (בליעל)¹², „święci” (הקודש) (אנשי)¹³, „wybrani Izraela” (בחירי ישראל)¹⁴, „nowe Przymierze” (הברית החדשה)¹⁵.

8. Wiele ważnych idei zawartych w Ewangelii Janowej nie spotykamy w tekstach z Qumran, np. idea inkarnacji Mesjasza jako Syna Bożego (J 1,14); idea mesjańskiego tytułu Syn Człowieczy (J 1,51); idea spożywania Ciała i Krwi Jezusa jako zadatek życia wiecznego (J 6,53-54) idea powtórnych narodzin (J 3,3) idea trwania w Bogu i Jego miłości (J 15,1-8).

9. Ewangelia Janowa jako pismo chrześcijańskie jest ukierunkowana na osobę Jezusa Chrystusa, natomiast treść pism qumrańskich ogniskuje się na tematyce Prawa – A. Paciorek¹⁶.

Kontekst historyczno-religijny

Obecność paraleli terminologicznych między pismami z Qumran i Ewangelią św. Jana może wskazywać na osadzenie ich w podob-

¹¹ S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Kraków 1993, s. 24.

¹² IQS 1: 18,24; IQM 1,1.

¹³ IQS 8: 23; 9: 8.

¹⁴ IQS 4: 22; 8: 6; 11,7; CD 4: 3-4.

¹⁵ Zob. CD 6: 19.

¹⁶ A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, s. 90-91.

nym kontekście historyczno-religijnym. Wiele idei zostaje zaczerpniętych ze Starego Testamentu i z literatury apokryficznej. Kontrast między światłością i ciemnością występuje np. w takich starotestamentalnych tekstach jak:

Iz 42,6-7 – „Ja, Pan, powołałem Cię słusznie, ująłem Cię za rękę i ukształtowałem, ustanowiłem Cię przymierzem dla ludzi, światłością dla narodów, abyś otworzył oczy niewidomym, ażebyś z zamknięcia wypuścił jeńców, z więzienia tych, co mieszkają w ciemności”.

Mich 7,8 – „... choć upadłem, powstanę, choć siedzę w ciemnościach, Pan jest światłością moją”.

Ps 112,4 – „Wschodzi w ciemności jako światło dla prawych, łagodny, miłosierny i sprawiedliwy”.

Idea akcentująca fakt, że źródłem wiedzy jest Bóg obecna jest także w pismach Starego Testamentu – np.:

Prz 2,6 – „Bo Pan udziela mądrości, z ust Jego – wiedza, roztropność”.

Mdr 7,17 – „On mi dał bezbłędną znajomość rzeczy: poznać budowę świata i siły żywiołów”.

W tekstach pozaqumrańskich możemy także znaleźć wyrażenia „życie wieczne” (Dn 12,2, Psalm Salomona 3,16); „światłość życia” (Ps 56,14).

Idea miłości bliźniego zawarta jest w Kpł 19,17-19 – „będziesz miłował bliźniego jak siebie samego. Ja jestem Pan!”

Można zgodzić się z tezą R. E. Browna, że zarówno pisma qumrańskie, jak i Ewangelia Janowa mogą czerpać wiele idei ze wspólnej tradycji żydowskiej¹⁷.

W badaniach nad tekstem J 8,31-59, który odzwierciedla gwałtowną polemikę między Jezusem i „Żydami” dostrzegłem wiele wspólnych elementów nie tylko z pismami qumrańskimi, lecz także z tekstami targumicznymi (Targum Neofiti – Rdz 4,6-7), z Księgą Jubileuszy, z Testamentem Dwunastu Patriarchów¹⁸. Badania te pozostają na jednej linii z najnowszymi wynikami prac U. C. von Wahlde i S. Motyer, którzy analizując tekst Janowy w szerszym kontekście literatury judaistycznej postulują istnienie wspólnego

¹⁷ R. E. Brown, *The Dead Sea Scrolls and the New Testament*, s. 2-3.

¹⁸ M. S. Wróbel, *Who are the Father and His Children in Jn 8: 44?* s. 183-190.

„paradygmatu dualistycznego”¹⁹. W paradygmacie tym można wyróżnić pięć podstawowych cech:

1. przeciwstawienie podmiotów działających (Bóg i Belial; Książę Światłości i Anioł ciemności; Jezus i władca tego świata);

2. przeciwstawienie dzieł wypływających z działania Złego dziełom będącym pod wpływem Boga (chodzenie po ścieżce światłości – chodzenie po ścieżce ciemności; dobre czyny – złe czyny);

3. przeciwstawienie poszczególnych grup będących pod wpływem Boga i pod wpływem złego (synowie światłości – synowie ciemności; synowie prawdy – synowie kłamstwa; synowie sprawiedliwości – synowie nieprawości; dzieci Boga – dzieci diabła);

4. charakterystyka poszczególnych grup przez opis skutków ich działania (czyny synów Boga wiodą do pokoju, zdrowia, błogostwa, wiecznej radości, życia wiecznego; czyny synów Złego wiodą do chciwości, złości, kłamstwa, śmierci);

5. etyczny dualizm będący skutkiem przeciwstawienia synów światłości – synom ciemności; dzieci Boga – dzieciom diabła.

Znaczenie odkryć w Qumran dla badań nad czwartą Ewangelią

Odkrycie w grotach qumrańskich kilku tysięcy fragmentów z ok. 800 dzieł ma ogromne znaczenie dla badań biblijnych i lingwistycznych oraz do lepszego poznania sytuacji historycznej i religijnej judaizmu drugiej świątyni. Niewątpliwie odkrycia te przyczyniły się także do lepszego rozumienia pism Nowego Testamentu, w tym Ewangelii według św. Jana.

Dzięki odkryciom w Qumran badacze zwrócili szczególną uwagę na judaistyczne tradycje w czwartej Ewangelii, wskazując na jej głębokie zakorzenienie w środowisku palestyńskim.

* * *

Zbieżności terminologiczne między tekstami qumrańskimi a czwartą Ewangelią nie są dowodem na ich bezpośrednią zależ-

---

¹⁹ U. C. von Wahlde, *You are of Your Father the Devil in Its Context*, w: R. Bieringer (red.), *Anti-Judaism and the Fourth Gospel. Papers of the Leuven Colloquium 2000*, Assen 2001, s. 418-444; S. Motyer, *Your Father the Devil*, s. 186-190.

ność, lecz mogą wskazywać na głębokie zakorzenienie we wspólnej tradycji judaistycznej i na proces czerpania idei ze wspólnych źródeł (Stary Testament, literatura apokryficzna).

Porównując pisma qumrańskie z Ewangelią św. Jana możemy stwierdzić istnienie licznych paraleli, polegających na podobieństwie lingwistycznym, lecz w rzeczywistości mających odmienne znaczenia.

W świetle odkryć qumrańskich można lepiej rozpoznać semicki substrat czwartej Ewangelii oraz stwierdzić występowanie w niej starych tradycji.

Wiele konkluzji odnośnie do relacji pism qumrańskich do Ewangelii św. Jana pozostaje sferze hipotez, gdyż trudno jest przeprowadzić w tekstach z Qumran ścisłą cezurę między oryginalnymi ideami wspólnoty qumrańskiej a ideami wspólnymi z innymi nurtami judaizmu.

ks. Mirosław S. WRÓBEL